

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 351.87:342.56

Андрій Мазовіта

Національний університет “Львівська політехніка”,
аспірант Інституту права, психології та інноваційної освіти
andrii.b.mazovita@lpnu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-8132-9687>

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ ЯК КЛЮЧОВИЙ ПРИНЦИП ВІДКРИТОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ: ГЕНЕЗИСНІ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ

<http://doi.org/10.23939/law2023.38.262>

© Мазовіта А., 2023

Анотація. У статті проведено аналіз історико-правових та новітніх глобалізаційних тенденцій розвитку принципу участі громадськості як фактору відкритості судової влади.

Констатовано, що відкрите урядування гарантує прозорість, підзвітність і відкритість влади, одночасно збільшуючи можливості участі громадян. Доведено його затребуваність під час реалізації судової влади.

Зокрема констатовано, що генезисні аспекти становлення судочинства характеризувалися тим, що сторони процесу залежали від бажання органів управління тогочасних держав щодо права брати участь у судах: не всі особи були уповноважені подавати позови, давати свідчення, служити професійним чи народним засідателем.

Автором виокремлено історичні аспекти розвитку відкритості судової влади: подолання вибірковості участі осіб у процесі; розвиток доступності судового процесу для всіх без дискримінації за різними ознаками; поширення відкритості судової інформації як засобу досягнення правовиховної функції влади та способу попередження правопорушення; безпосередній зв'язок розвитку принципу відкритості з розвитком політичних прав людини та правової системи; поступальний розвиток судів як публічних інституцій.

Вмотивовано існування двох концепцій розуміння відкритого правосуддя: швидкий і публічний суд, що ґрунтується на нормах права, що висвітлені у Біллі про права Сполучених Штатів від 1791 року та справедливості і доступності суду, що висвітлена у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

Вказано на глобальні тенденції зміни громадської участі у судовій владі під впливом розвитку інформаційного середовища. Останнє надає ширші можливості електронного, дистанційного доступу до судових даних. Відкритість суду є не лише основною вимогою людей до судової роботи, а й каналом демонстрації судової справедливості. Визначено такі проблеми сучасного етапу правового забезпечення принципу відкритості

суду: комплексність гарантування (поєднання правових та технічних механізмів) інформаційної доступності судової влади; забезпечення новітніх можливостей аналізу судової інформації шляхом подолання класичний вибіркового підходу шляхом використання методу систематизації даних.

Ключові слова: громадська участь; судова влада; доступність; відкритість; справедливість; відкрите правосуддя.

Постановка проблеми. Відкритість владних інституцій нині є визначним принципом функціонування всі публічних органів влади. Сформувавшись як затребуваний елемент управлінської діяльності в 70-х роках ХХ століття, він надає і в подальшому вагомому правову “палітру” для розвитку відкритості інституцій державного та муніципального рівнів, спрямовує на надання громадянам більшого доступу до інституційної інформації, а також діяльності публічних органів.

Відкрите урядування гарантує прозорість, підзвітність і відкритість влади, одночасно збільшуючи можливості участі громадян. Тому відкритість є ключовим принципом, коли воно пов’язане з доступом до інформації в установах державного рівня, на відміну від секретності, що діє як виняток у демократичних державах. Незважаючи на те, що в усьому світі було реалізовано багато ініціатив відкритої публічно-владної діяльності, більшість із них стосувалася виконавчої та законодавчої гілки. Концепція відкритого уряду в демократичних суспільствах зазвичай пов’язана з виконавчою владою, особливу увагу слід надати ідеї, що – навіть якщо судова влада має специфічні та контекстуальні характеристики – можна застосувати філософію відкритості до судової системи.

Аналіз дослідження проблеми. Питання розуміння відкритості судової влади, доступу до правосуддя та громадської участі в процесі здійснення публічної влади загалом були предметом розгляду фахівців як загальнотеоретичною так і галузевої юриспруденції, зокрема серед українських науковців треба відзначити праці Н. М. Грень, І. М. Жаровської, В. Б. Ковальчука, О. М. Козакевича, І. О. Личенко, Б. Б. Мельниченко, О. М. Овчаренка та інших.

Набагато ширше ці питання досліджували представники іноземної доктрини, зокрема Brewer J., C. E. Jiménez-Gómez, M. Nakib, Y. Wang, H. Tian та інші.

Метою статті є аналіз історико-правових та новітніх глобалізаційних тенденцій розвитку принципу участі громадськості як фактору відкритості судової влади.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння принципу відкритості звернемося первинно до понятійно-категоріального тлумачення цього принципу. На сучасному етапі розвитку правової системи та юридичної практики принцип відкритого правосуддя загального права був пов’язаний з правом обізнаності громадськості та громадським контролем. Цей принцип передбачає, що судові процедури мають бути відкритими для громадськості, включаючи інформацію про судові протоколи та публічні слухання. Але відкритість у судовій системі наразі вийшла за межі цієї точки зору. Jiménez-Gomez говорить про відкрите судочинство як про застосування та адаптацію вимірів відкритого уряду (прозорість і підзвітність, співпраця та участь) до судової системи, котрі застосовується та контекстуалізується у сфері правосуддя, де інновації та інформація та комунікація технології будуть ключовими інструментами для її досягнення [1].

Для визначення правової природи принципу спочатку звернемося до історичних аспектів, а пізніше розглянемо новітні глобальні тенденції.

З метою розуміння генезисних аспектів становлення та розвитку доктрини відкритості судової влади звернемося до історичного спадку. Ще римське право розглядало кримінальне провадження як “res publica”, тобто публічний захід. Століттями пізніше, у міру розвитку міст, вирішення суперечок було одним із основних функцій влади, ба більше деякі науковці стверджують, що утворення міст у Середньовіччі спричинено потребою вирішувати конфлікти, щоб сприяти торгівлі та забезпечувати “трішки спокою та безпеки” [2].

Довгий час процесуальної історії становлення судочинства характеризулося тим, що сторони процесу залежали від ласки правителів щодо права брати участь у судах: не всі особи були уповноважені подавати позови, давати свідчення, служити професійним чи народним засідателем, навіть бути присутнім у суді. На відміну від сучасних уявлень про те, що кожна людина юридично рівна і що держава зобов'язана надавати можливості ретельному контролю за її діяльністю, питання відкрито процедури тоді полягали в тому, щоб переконати народ в обов'язковості виконання владного веління та судових рішень.

Проте навіть в епохи донародного суверенітету публічні процедури виробляли засоби складної взаємодії громадськості та держави. Наприклад, процедури виконання вироку у формі публічної страти, де одночасно демонструється здатність держави забезпечити дотримання своїх законів через суворі покарання, а значний правовиховний потенціал для глядачів. Зважаючи на поширені народні заворушення як засіб боротьби з несправедливістю, повішення чи інші види кваліфікованої страти могли відбутися лише “за мовчазної згоди” натовпу. Отож навіть на етапі відсутності правових принципів в їх сучасній інтерпретації народ опосередковано мав доступ до правосуддя.

У XVIII столітті відбувся перехід до народного суверенітету, прикладом якого є Французька та Американська революції, котрі глибоко змінили функції судів та обов'язки суддів. John Brewer, досліджуючи роль судів на початку XIX століття, стверджував, що публічність мала декілька переваг. По-перше, коли була присутня публіка, головуючі судді на суді самі будуть “під судом”, з громадським наглядом приходить дисциплінарна влада спостереження. По-друге, безпосередність аудиторії також розширює роль суддів, котрі перетворилися на вчителів, а суди на “школи”, а також на “театри правосуддя”. Він вказував, що судді хотіли пояснити свої дії перед аудиторією, яка б дізналася, чому і як виносилися судження [3].

Ідея громадськості як авторитетного наглядача судової влади була частиною ширшого перегляду відносин судів як до політичного органу. Наприклад, нові штати в Північній Америці конституціоналізували “публічність” шляхом обов'язкового встановлення, що “всі суди будуть відкриті” [4]. Те, що було ритуалами влади, стало зобов'язанням уряду, оскільки положення про відкриті суди регулярно пов'язувалися з положеннями, що захищають права на відшкодування шкоди, заподіяної власності та особі. Разом ці гарантії створили два види доступу: розширення можливостей особи для подання позовів до суду та надання дозволу третім особам на перегляд провадження в судах. Конституція Алабами 1819 року є однією з багатьох текстів, що повторюють Велику хартію вольностей Англії, унормовуючи: “Всі суди будуть відкритими, і кожна особа за шкоду, завдану її землі, майну, репутації має право на захист відповідно до закону, а також право на правосуддя без хабаря, відмови чи затримки” [5].

Взаємодія між конституційними зобов'язаннями попередніх епох і розвиток ідеї щодо рівності перетворив суди на інституції реалізації загального права, що зобов'язувало їх виявляти “однакову турботу про долю кожної особи”. Відбувається новий етап доступності суду, де вже стать, раса, клас не є перешкодою для доступу до суду.

З часом розвинулося два доктринальні розуміння відкритого правосуддя. Відповідно до першого (розуміння загального права) його можна тлумачити як швидкий і публічний суд, що ґрунтується на нормах права, що висвітлені у Біллі про права Сполучених Штатів від 1791 року [5]. Другий від розуміння характерний для європейської доктрини і ґрунтується на більш пізніх документах, зокрема Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де визначено потребу забезпечення справедливого та публічного слухання незалежним і неупередженим судом відповідно до закону. Ст. 6 Конвенції визначає право на справедливий суд, який позиціоновано: “Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення” [7]. Також визначається норма про те, що судові рішення проголошуються публічно й визначаються можливості обмеження цього права, зокрема з міркувань захисту громадської безпеки, моралі та з метою захисту інтересів неповнолітньої особи.

Однак сучасний етап також ставить новітні тенденції розвитку принципу відкритості судочинства через надання ширших електронних можливостей громадськості у доступі до судової влади шляхом використання мережі Інтернет.

Elena S. позиціонує, що відкрите правосуддя збільшує доступ до суду, забезпечує більш ефективне надання послуг правосуддя, впроваджує політику прозорості та сприяє більш відкритим і ближчим до громадян установам, відкриття наборів судових даних підвищує прозорість судової влади, яка є невід'ємною частиною відкритої справедливості та відкритого судочинства. Тому відкритість судових даних є важливим фактором, який сприяє відкрите правосуддя та відкрите судочинство [8].

Інформаційне суспільство надає ширші можливості для розвитку правового регулювання у досліджуваній сфері. Відкритість суду є не лише основною вимогою людей до судової роботи, а й каналом до демонстрування судової справедливості.

На сьогодні великі дані стали основним стратегічним ресурсом для розвитку багатьох країн, і це може підштовхнути весь світ до епохи відкритості даних.

Відкриті судові дані є важливим фактором підвищення прозорості, участі та співпраці громадян і громадянського суспільства, які забезпечують доступ до правосуддя та підтримують боротьбу з корупцією. Таким чином, відкриті дані є невід'ємною частиною відкритого правосуддя. Однак у порівнянні з наборами даних, опублікованими законодавчою та виконавчою гілками влади, прогрес у відкритті наборів судових даних здійснювався повільніше. Нині у держав з демократичною формою правління за допомогою електронних веб-ресурсів значно посилюється доступ до інформації, яка пов'язана з судовою системою. Продемонструємо це на прикладі. У липні 2013 року "Китайські судові рішення онлайн" (<http://wenshu.court.gov.cn/>), розроблені Верховним народним судом Китаю, офіційно розміщені у мережі інтернет. І вже за п'ять років ця платформа стала найбільшою у світі базою даних судових рішень. На даному етапі опубліковано загальну кількість документів, що набрали чинності Китайською мережею судових документів на всіх рівнях судів, по всій країні досяг 42,6 мільйонів із загальною кількістю відвідувань 13,2 мільярда. Користувачами стали особи з 210 країн світу [9]. Відкритість судової системи в сучасному Китаї включає шість аспектів: відкрите подання справ, публічні судові процеси, відкрите виконання, відкриті слухання, публікація судових рішень і відкриті судові справи [10].

Вказане демонструє можливі загрози та потреби трансформації. Винятково правові методи в контексті участі громадськості та відкритості судової влади нині не є дієвими. Потрібним є міжкомплементарне гарантування, необхідно використовувати технологічні та інформатизаційні методи зміцнення відкритості судової інформації, додатковою є потреба співпраці з компаніями інформаційних технологій для посилення аналізу даних і можливості обробки.

Забезпечення новітніх можливостей аналізу такої кількості інформації є також вагомим питанням. Неминучим є вибір для інноваційного судового публічного формулювання. Потреба у нагляді громадськості значно зросла, тому класичний вибірковий підхід з застосуванням особистого інтелектуального аналізу забирає багато людського ресурсу та часу. Держава повинна забезпечити численні інформаційні канали для здійснення судового нагляду, захистити право людей на інформацію та право брати участь у судовій владі, а також покращити судові процедури розкриття інформації [11].

Висновок. Виокремлено історичні аспекти розвитку відкритості судової влади: подолання вибіркості участі осіб у процесі; розвиток доступності судового процесу для всіх без дискримінації за різними ознаками; поширення відкритості судової інформації як засобу досягнення правовиховної функції влади та способу попередження правопорушення; безпосередній зв'язок розвитку принципу відкритості з розвитком політичних прав людини; поступальний розвиток судів як публічних інституцій.

Вмотивовано існування двох концепцій розуміння відкритого правосуддя: швидкий і публічний суд, що ґрунтується на нормах права, що висвітлені у Біллі про права Сполучених

Штатів від 1791 року та справедливості і доступності суду, що висвітлена у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

Вказано на глобальні тенденції зміни громадської участі у судовій владі під впливом розвитку інформаційного середовища. Останнє надає ширші можливості доступу до суду. Відкритість суду є не лише основною вимогою людей до судової роботи, а й каналом демонстрації судової справедливості. Визначено такі проблеми сучасного етапу правового забезпечення принципу відкритості суду: комплексність гарантування (поєднання правових та технічних механізмів) інформаційної доступності судової влади; забезпечення новітніх можливостей аналізу судової інформації шляхом подолання класичного вибіркового підходу шляхом використання методу систематизації даних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Jiménez-Gómez C. E. *Open Government: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications*. Open Judiciary Worldwide: Best Practices and Lessons Learnt. 2020. 15 p.
2. Sbriccoli M. *Legislation, Justice and Political Power in Italian Cities, 1200–1400*, *LEGISLATION AND JUSTICE* 1997. No. 37, P. 42–44.
3. Brewer J. *The Wilkites and the Law, 1763–74: A Study of Radical Notions of Governance AN UNGOVERNABLE PEOPLE: THE ENGLISH AND THEIR LAW IN THE SEVENTEENTH AND EIGHTEENTH CENTURIES* 1980. No. 128. P. 50.
4. Resnik J. *Constitutional Entitlements to and in Courts: Remedial Rights in an Age of Egalitarianism: The Childress Lecture*. *ST. LOUIS U. L.J.* 2012 No. 56. P. 917.
5. *Alabama Constitution of 1901*, Art. I, § 13 URL: <https://codes.findlaw.com/al/alabama-constitution-of-1901/al-const-art-i-sect-13.html>;
6. *United States Bill of Rights*. 1791. URL: <https://www.archives.gov/founding-docs/bill-of-rightstranscrip>.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: документ Ради Європи від 04.11.1950 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004.
8. Elena S. *Open data for open justice: A case study of the judiciaries of Argentina, Brazil, Chile, Costa Rica, Mexico, Peru and Uruguay*. Center for the Implementation of Public Policies Promoting Equity and Growth, Open Data Research Symposium, Ottawa, Canada: The Open Data Research Network. 2015;
9. *China Judgments Online* URL: <http://wenshu.court.gov.cn/>.
10. Wang Y., Tian H. *Justice: From Mystery to Openness*. In: *Judicial Transparency in China*. Springer, Singapore. 2023 URL: https://doi.org/10.1007/978-981-19-7822-7_1.
11. Wang J. *Judicial Big Data and the Realization of Judicial Justice*[J]. *Journal of Jishou University (Social Science Edition)*, 2020. No. 41 (02). P. 137–143.

REFERENCES

1. Jiménez-Gómez C. E. (2020). *Open Government: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications*. Open Judiciary Worldwide: Best Practices and Lessons Learnt. 15 p. [in English].
2. Sbriccoli M. (1997). *Legislation, Justice and Political Power in Italian Cities, 1200-1400*, *LEGISLATION AND JUSTICE* No. 37, P. 42–44 [in English].
3. Brewer J. (1980). *The Wilkites and the Law, 1763-74: A Study of Radical Notions of Governance AN UNGOVERNABLE PEOPLE: THE ENGLISH AND THEIR LAW IN THE SEVENTEENTH AND EIGHTEENTH CENTURIES* No. 128. P. 50 [in English].
4. Resnik J. (2012). *Constitutional Entitlements to and in Courts: Remedial Rights in an Age of Egalitarianism: The Childress Lecture*. *ST. LOUIS U. L.J.* No. 56. P. 917 [in English].
5. *Alabama Constitution* of 1901, Art. I, § 13 URL: <https://codes.findlaw.com/al/alabama-constitution-of-1901/al-const-art-i-sect-13.html> [in English].
6. *United States Bill of Rights*. (1791). URL: <https://www.archives.gov/founding-docs/bill-of-rightstranscrip> [in English].
7. *Konventsia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod*: dokument Rady Yevropy vid 04.11.1950 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004 [in Ukraine].

8. Elena S. (2015). *Open data for open justice: A case study of the judiciaries of Argentina, Brazil, Chile, Costa Rica, Mexico, Peru and Uruguay*. Center for the Implementation of Public Policies Promoting Equity and Growth, Open Data Research Symposium, Ottawa, Canada: The Open Data Research Network. [in English].
9. *China Judgments Onlin* URL: <http://wenshu.court.gov.cn/> [in English].
10. Wang Y., Tian H. (2023). *Justice: From Mystery to Openness. In: Judicial Transparency in China. Springer, Singapore*. URL: https://doi.org/10.1007/978-981-19-7822-7_1 [in English].
11. Wang J. (2020). *Judicial Big Data and the Realization of Judicial Justice[J]*. Journal of Jishou University (Social Science Edition), No. 41 (02). P.137–143 [in English].

Дата надходження: 28.04.2023 р.

Mazovita Andriy

Lviv Polytechnic National University,
graduate student of the Institute of Law,
Psychology and Innovative Education
andrii.b.mazovita@lpnu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-8132-9687>

PUBLIC PARTICIPATION AS A KEY PRINCIPLE OF THE OPENNESS OF THE JUDICIARY: GENESIS AND GLOBALIZATION ASPECTS

Annotation. The article analyzes the historical-legal and recent globalization trends in the development of the principle of public participation as a factor of judicial openness.

It was established that open governance guarantees transparency, accountability and openness of government, while simultaneously increasing opportunities for citizen participation. It has been proven that it is in demand in the exercise of judicial power.

The genesis aspects of the formation of the judiciary were characterized by the fact that the parties to the process depended on the favor of the rulers for the right to participate in the courts: not all individuals were authorized to file lawsuits, testify, serve as a professional or public assessor, even the right to be a plaintiff.

The author singled out historical aspects of the development of the openness of the judiciary: overcoming the selectivity of the participation of individuals in the process; development of the accessibility of the judicial process for all without discrimination on various grounds; spreading the openness of judicial information as a means of achieving the legal educational function of the government and a way of preventing crime; the direct connection between the development of the principle of openness and the development of political human rights.

The existence of two concepts of the understanding of open justice is motivated: a quick and public trial, based on the norms of law, which are highlighted in the Bill of Rights of the United States of 1791, and the fairness and accessibility of the court, which is highlighted in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950.

The global trends of changes in public participation in the judiciary under the influence of the development of the information environment are indicated. The latter provides wider opportunities for access to the court. The openness of the court is not only the main demand of people for judicial work, but also a channel for demonstrating judicial justice. The following problems of the modern stage of legal support of the principle of court openness have been identified: the complexity of guaranteeing (a combination of legal and technical mechanisms) the information availability of the judiciary; providing the latest opportunities for judicial information analysis by overcoming the classic selective approach by using the data systematization method.

Key words: public participation; judiciary; accessibility; openness; justice; open justice.